

УДК 364.62-785.4:[7.02+316.77]:012

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-2-12>

Приймак Олег Миколайович

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи,
Запорізький національний університет
olegpriimak75@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0896-1431

Широбокова Ольга Олександрівна

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи,
Запорізький національний університет
mollyshirobokova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8041-0944

ОСВІТНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Вступ. У статті розглядається інтеграція соціального підприємництва в освітній процес закладів вищої освіти України як інструмент формування практичних навичок соціального проєктування у майбутніх соціальних працівників.

Мета дослідження – визначити ефективні освітні підходи до формування компетентностей у сфері соціального підприємництва та соціального проєктування, спираючись на вітчизняний і міжнародний досвід.

Новизна дослідження зумовлена необхідністю розширення можливостей професійної підготовки фахівців соціальної сфери в умовах сучасних економічних та соціальних викликів, особливо у контексті післявоєнного відновлення України. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм у закладах вищої освіти України для підготовки фахівців, здатних ініціювати та реалізовувати соціальні проєкти, спрямовані на довготривалі зміни в суспільстві.

Методи дослідження включають порівняльний аналіз міжнародних освітніх моделей, контент-аналіз наукових праць і законодавчих актів, а також кейс-метод, заснований на аналізі ініціатив соціального підприємництва в Україні.

Висновки. Найбільш ефективними моделями навчання є університетські бізнес-інкубатори, дуальна освіта, менторські програми та онлайн-навчання.

Ключові слова: соціальне підприємництво, соціальне проєктування, освіта, бізнес-інкубатори, професійна підготовка, соціальний працівник.

Pryimak Oleh Mykolaiovych

Doctor of History, Professor,
Professor at the Department of Philosophy, Public Management and Social Work,
Zaporizhzhia National University

Shirobokova Olha Oleksandrivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Public Administration and Social Work,
Zaporizhzhia National University

EDUCATIONAL APPROACHES TO DEVELOPING SOCIAL PROJECT DESIGN SKILLS IN FUTURE SOCIAL WORKERS: FROM THEORY TO PRACTICE

Introduction. The article examines the integration of social entrepreneurship into the educational process of higher education institutions in Ukraine as a tool for developing practical skills in social project design among future social workers.

Objective of the Study. To determine effective educational approaches to fostering competences in the fields of social entrepreneurship and social project design, drawing on both national and international experience.

Scientific Novelty. The study addresses the need to expand professional training opportunities for specialists in the social sphere in response to contemporary economic and social challenges, particularly in the context of Ukraine's post-war recovery. Recommendations are proposed for improving educational programmes in Ukrainian higher education institutions in order to prepare professionals capable of initiating and implementing social projects aimed at delivering sustainable, long-term change within society.

Research Methods. The methodology includes a comparative analysis of international educational models, content analysis of scholarly works and legislative acts, as well as the case study method based on the examination of social entrepreneurship initiatives in Ukraine.

Conclusions. The most effective learning models are university-based business incubators, dual education programmes, mentoring schemes, and online learning.

Key words: social entrepreneurship, social project design, education, business incubators, professional training, social worker.

Вступ. Сучасний світ характеризується стрімкими соціальними змінами, що зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до вирішення суспільних проблем. У цьому контексті соціальне проєктування виступає ефективним інструментом організації соціальних ініціатив, що дозволяє не лише реагувати на актуальні виклики, а й забезпечувати їх довготривале вирішення.

В умовах війни та повоєнної відбудови України питання підготовки соціальних працівників із навичками соціального проєктування набуває особливої актуальності. Виклики, з якими стикається країна, вимагають не просто фахівців, які здійснюють соціальний супровід населення, а професіоналів, здатних ініціювати, розробляти та реалізовувати соціальні проєкти, що сприятимуть зміцненню соціальної згуртованості та економічної стабільності громад.

Соціальне підприємництво є важливим компонентом підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, оскільки воно поєднує соціальну місію з економічною стійкістю. Впровадження соціального підприємництва у навчальні програми сприятиме формуванню активної громадянської позиції у студентів, навичок проєктного менеджменту, фінансового планування та міжсекторальної співпраці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міжнародних дослідженнях соціальне підприємництво та соціальне проєктування розглядаються як ефективні механізми розвитку громадянського суспільства. Зокрема, С. Алворд, Г. Діз, Б. Дрейтон аналізують методи інтеграції соціального підприємництва у вищу освіту та наголошують на важливості менторських програм у цьому процесі [4; 5; 9].

Українські науковці приділяють значну увагу проблемам соціального підприємництва та соціального проєктування.

Як зазначає І. Мазур, соціальне проєктування є інструментом впорядкування соціальних процесів, що базується на принципах стратегічного управління [3, с. 138].

А. Мокій робить акцент на тому, що ефективність соціального проєктування залежить від інституційного середовища, у якому воно реалізується. Науковець наголошує на необхідності розробки спеціальних правових та організаційних механізмів, які б сприяли імплементації соціальних ініціатив [5, с. 27].

Натомість М. Наумов аналізує соціальне підприємництво як один із фінансових механізмів забезпечення сталості соціальних проєктів, наголошуючи на тому, що традиційні моделі фінансування (гранти, державне замовлення) мають доповнюватися інструментами самофінансування [4, с. 64].

Інший підхід пропонує І. Салій, яка досліджує європейський досвід розвитку соціального підприємництва. Вона стверджує, що одним із ключових елементів успішності соціальних ініціатив є університетські інкубатори, що поєднують освітній процес із практичним бізнес-навчанням [6, с. 43].

На цьому тлі важливими є напрацювання З. Свереди, який аналізує історичні передумови розвитку соціального підприємництва в Україні, акцентуючи увагу на традиціях кооперативного руху та меценатства [7, с.54].

Ми солідаризуємося з позицією І. Салія та А. Мокія щодо важливості університетських платформ для підтримки соціального підприємництва. Разом з тим, підхід М. Наумова, який робить акцент переважно на фінансових аспектах, потребує доповнення, оскільки соціальне підприємництво має насамперед вирішувати соціальні проблеми.

Спираючись на зазначені підходи, можна зробити висновок, що соціальне підприємництво та соціальне проєктування є взаємопов'язаними процесами, які потребують інтегрованого підходу в освітній підготовці соціальних працівників.

Мета дослідження. Метою статті є визначення оптимальних освітніх підходів до формування навичок соціального проєктування у майбутніх соціальних працівників, з урахуванням міжнародного досвіду та українських реалій. Проблема дослідження полягає у відсутності системного підходу до навчання соціальному підприємництву та проєктному менеджменту у закладах вищої освіти України, що ускладнює ефективну реалізацію соціальних ініціатив та обмежує можливості випускників у сфері соціальної роботи. Гіпотеза дослідження: інтеграція соціального підприємництва в систему освіти через університетські бізнес-інкубатори, менторські програми та адаптовані навчальні курси сприятиме розвитку компетентностей майбутніх соціальних працівників та забезпечить довготривалий соціальний ефект.

Дослідження ґрунтувалося на:

- порівняльному аналізі – зіставленні міжнародного та українського досвіду соціального підприємництва для визначення можливостей адаптації європейських моделей;
- контент-аналізі – вивченні наукових праць, законодавчих актів та звітів щодо соціального підприємництва та освітніх підходів;
- кейс-методі – аналізі реальних прикладів соціальних ініціатив в Україні, зокрема діяльності громадських організацій та університетських бізнес-інкубаторів а Запорізькому регіоні;
- системному підході – розгляді соціального підприємництва як комплексного явища, що поєднує освітні, економічні та соціальні аспекти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальне проєктування та соціальне підприємництво часто розглядаються як окремі явища, проте в сучасних умовах вони формують єдиний підхід до вирішення соціальних проблем, де соціальне проєктування є важливим стартовим етапом для соціального підприємництва, адже дозволяє виявити проблему, протестувати рішення, залучити зацікавлених сторін. В свою чергу соціальне підприємництво дозволяє «продовжити життя» соціальним проєктам, які часто залежать від зовнішнього

фінансування, спрямувати на самодостатність та сталість соціальних ініціатив.

Соціальне підприємництво – це діяльність, що поєднує соціальну місію з економічною доцільністю, створюючи фінансово сталий механізм вирішення суспільних проблем [10].

Тож, в контексті розглянутого, ми сприймаємо соціальне проектування як процес розробки, впровадження та оцінки ініціатив, спрямованих на вирішення соціальних проблем шляхом раціонального використання ресурсів і залучення зацікавлених сторін. Соціальне підприємництво ж як логічний наступний крок – діяльність, спрямовану на створення економічної вартості через вирішення соціальних проблем, що забезпечує фінансову сталість, моніторинг та довготривалий позитивний ефект від соціальних проектів для суспільства.

Станом на 2020 рік, в Україні налічувалося щонайменше 1000 соціальних підприємств. Однак, за іншими джерелами, на кінець 2023 року ця цифра становила приблизно 600 підприємств. Ці розбіжності можуть бути пов'язані з відсутністю єдиного реєстру та чіткого правового визначення соціального підприємництва в Україні.

Наразі в Україні відсутній спеціальний закон, який би регулював діяльність соціальних підприємств. У 2015 році був зареєстрований проект Закону України «Про соціальні підприємства» (№ 2710), який мав на меті визначити поняття, організаційні форми та правові засади діяльності соціальних підприємств, а також заходи їх державної підтримки. Проте цей законопроект не був ухвалений.

Відсутність чіткого правового регулювання створює перешкоди для розвитку соціального підприємництва в Україні, оскільки немає визначених критеріїв, за якими підприємство може бути визнане соціальним, а також відсутні механізми державної підтримки таких ініціатив.

Таким чином, для сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні необхідно розробити та прийняти відповідне законодавство, яке б забезпечило чітке визначення, правовий статус та механізми підтримки соціальних підприємств.

Основні виклики, з якими стикаються соціальні підприємства в Україні:

- відсутність законодавчого регулювання;
- фінансові труднощі: соціальні підприємства часто стикаються з обмеженим доступом до фінансування та інвестицій, що ускладнює їх розвиток та масштабування;
- низька обізнаність суспільства: брак розуміння серед населення щодо сутності та значення соціального підприємництва призводить до недостатньої підтримки таких ініціатив;
- обмежений доступ до ринків збуту: Соціальні підприємства можуть мати труднощі з виходом на ринок та конкуренцією з традиційними бізнесами.

Запропоноване визначення акцентує увагу на самодостатності соціальних ініціатив, що відрізняє соціальне підприємництво від традиційної благо-

дійності. Благодійні організації та традиційні соціальні ініціативи зазвичай залежать від зовнішнього фінансування: грантів, пожертвувань, бюджетних субсидій. Це створює значні ризики, зокрема:

- нестабільність фінансування – у разі припинення грантової підтримки або зменшення бюджетних надходжень соціальна ініціатива може припинити існування. Наприклад, USAID фінансує численні соціальні ініціативи в Україні, однак ці програми залежать від політичних рішень та пріоритетів міжнародної допомоги. Якщо через зміну зовнішньополітичного курсу або бюджетні обмеження фінансування припиняється, багато соціальних проектів змушені згорти свою діяльність, оскільки не мають власних джерел доходу;

- обмежена довготривалість проектів – багато благодійних програм реалізуються протягом обмеженого часу, що ускладнює стратегічне планування їхнього впливу.

На відміну від цього, соціальне підприємництво базується на принципах економічної самодостатності, тобто підприємство генерує власний прибуток, який використовується для забезпечення сталої діяльності. Це не просто «допомога» вразливим категоріям населення – це створення робочих місць, інфраструктури, послуг та продуктів, що забезпечують довготривалий соціальний ефект.

До прикладу пропонуємо дві різні моделі. Благодійність: фонд роздає продуктові набори малозабезпеченим сім'ям. Програма залежить від спонсорів і завершується, коли фінансування вичерпується. Соціальне підприємництво: організація навчає малозабезпечених громадян навичкам крафтового виробництва (шиття, деревообробка, гончарство) на базі університету та відкриває підприємство, яке продає їхні вироби. Прибуток реінвестується у навчання нових працівників, і таким чином програма стає самоокупною.

Потрібен новий стратегічний підхід до вирішення соціальних проблем. Благодійність, навіть коли вона ефективна, найчастіше усуває лише наслідки соціальної проблеми, а не її причини. Соціальне підприємництво, навпаки, працює на рівні глибинних змін у суспільстві, пропонуючи системні рішення, які:

- включають цільову аудиторію у процес створення рішень (наприклад, ветерани не просто отримують фінансову допомогу, а стають частиною бізнесу, який допомагає адаптуватися до цивільного життя);
- створюють мультиплікаційний ефект – соціальні підприємства не просто працюють із однією групою населення, а розширюють сферу свого впливу (наприклад, освітні ініціативи для жінок-переселенок створюють можливості для розвитку цілих громад).

До прикладу, пропонуємо дві різні моделі боротьби з безробіттям. Благодійний підхід: надання соціальної допомоги безробітним, що дозволяє тимчасово покрити базові потреби, але не змінює їхню життєву ситуацію. Соціальне підпри-

емництво: навчання безробітних сучасним професіям та їх подальше працевлаштування у соціальних підприємствах або допомога у створенні власного бізнесу. Безумовно, в Україні подібні програми реалізуються в обласних Центрах зайнятості населення, які включають професійне навчання, виплати допомоги по безробіттю та грантові ініціативи для започаткування бізнесу. Однак їх ефективність залишається обмеженою через низку системних проблем.

Центри зайнятості пропонують навчальні курси та програми перекваліфікації, але часто без врахування реального попиту на ринку праці. Наприклад, навчаючи безробітних стандартних професій (швачка, слюсар, перукар), система не враховує динамічні зміни в економіці та потребу у високотехнологічних професіях.

Програми підтримки підприємництва, як-от «Робота» чи одноразова виплата допомоги по безробіттю для відкриття власної справи, мають занадто складні бюрократичні вимоги та обмежене фінансування. Гранти на відкриття бізнесу через Центри зайнятості часто потребують детального бізнес-плану та фінансових гарантій, які важко надати безробітним або внутрішньо переміщеним особам (ВПО), що тільки починають будувати своє життя заново. Навіть якщо безробітний отримує фінансування на бізнес, бракує менторства та супроводу у перші роки роботи. В Європі та США державні програми включають коучинг, консультації з маркетингу, фінансового менеджменту та розвитку бізнесу, а в Україні такі послуги майже відсутні. Учасники програм грантової підтримки часто стикаються з труднощами при веденні бізнесу (податкове навантаження, нестача клієнтів), що змушує їх закрити бізнес протягом першого року.

Більшість послуг Центрів зайнятості надається в традиційній бюрократичній формі – із заповненням паперових документів та особистими відвідуваннями. Це ускладнює доступ до програм для зайнятих осіб, які хотіли б змінити професію, або для внутрішньо переміщених осіб. У той час як у країнах ЄС багато послуг зайнятості доступні онлайн (наприклад, платформи для дистанційного навчання), в Україні подача заявки на допомогу по безробіттю чи гранти часто потребує фізичної присутності у відділенні Центру зайнятості, що є суттєвою перешкодою.

Багато людей, особливо у воєнний час, не можуть працювати за стандартним 40-годинним робочим тижнем, але Центри зайнятості майже не пропонують підтримки для фрилансерів, консультантів, ремісників, фермерів чи креативного бізнесу.

Соціальне підприємництво ж діє за моделлю, де прибуток, отриманий у результаті комерційної діяльності, спрямовується не на збагачення власників, а на досягнення соціальних цілей. Це означає, що соціальні підприємства не потребують постійних зовнішніх впливів, адже їхня економічна модель дозволяє їм функціонувати на ринкових засадах і здатні масштабувати свої іні-

ціативи – збільшувати кількість працівників, розширювати географію діяльності, запускати нові соціальні програми.

Однією з головних причин, чому соціальне підприємництво є більш ефективним, ніж традиційна благодійність, є його здатність вписуватися в концепцію сталого розвитку.

Глобальні тренди – у світі соціальне підприємництво визнано частиною стратегії ООН щодо сталого розвитку.

Розвиток соціально відповідального бізнесу – міжнародні компанії все більше звертають увагу на соціальну місію своїх проєктів, що відкриває можливості для партнерства із соціальними підприємствами.

Державна підтримка – у країнах ЄС соціальні підприємства отримують законодавче визнання та фінансове стимулювання.

В умовах війни та післявоєнної відбудови України соціальне підприємництво може стати одним із найважливіших інструментів економічної реабілітації та підтримки вразливих груп населення.

Після війни буде велика кількість ветеранів, переселенців, людей, що втратили роботу та дім – соціальні підприємства можуть створювати для них робочі місця та освітні програми.

Українці вже демонструють високий рівень соціальної згуртованості – ініціативи, що виникли у воєнний час (волонтерство, підтримка армії), можна перетворити на реальні соціальні підприємства.

Запорізька область, як прифронтовий регіон, має унікальні можливості для реалізації соціального підприємництва, оскільки поєднує високий рівень мобілізації населення та необхідність економічного відновлення.

Університети можуть стати ключовими платформами для розвитку соціального підприємництва, оскільки вони:

- формують нове покоління фахівців – підготовка студентів із навичками соціального підприємництва створює потенціал для довготривалих змін;
- забезпечують експертну підтримку – дослідження, аналітика та оцінка ефективності соціальних проєктів сприяють їх успішному розвитку;
- сприяють міжсекторальній співпраці – університети можуть об'єднувати бізнес, державні інституції та громадський сектор для реалізації спільних ініціатив.

Міжнародний досвід розвитку соціального підприємництва демонструє, що його успішне функціонування можливе за умови поєднання законодавчої підтримки, освітніх ініціатив та фінансових механізмів сприяння. У різних країнах застосовуються різні моделі підтримки соціального підприємництва, які можуть бути адаптовані для України.

Велика Британія є одним із лідерів у сфері соціального підприємництва. Однією з найуспішніших моделей є університетські бізнес-інкубатори, які надають підтримку студентам у створенні та розвитку соціальних підприємств.

Ключові особливості:

- фінансова підтримка – стартапи отримують початкове фінансування від університетів та приватних інвесторів;
- менторська підтримка – студенти працюють із наставниками, які допомагають адаптувати бізнес-моделі під соціальні ініціативи;
- співпраця з місцевими громадами – університети створюють програми соціального впливу, які фінансуються місцевим бізнесом.

Висновок для України: необхідно створювати університетські бізнес-інкубатори із залученням громадських організацій, підприємців та міжнародних донорів.

У Німеччині соціальне підприємництво відіграє важливу роль у підтримці біженців, осіб із інвалідністю та малозахищених верств населення. Держава стимулює розвиток соціальних підприємств шляхом податкових пільг, державних субсидій та навчальних програм.

Ключові елементи:

- законодавча підтримка – соціальні підприємства отримують спеціальний статус, що передбачає податкові пільги та грантове фінансування;
- інтеграція соціально вразливих груп – державні програми сприяють створенню соціальних підприємств, які працевлаштовують людей, що перебувають у складних життєвих обставинах;
- модель державно-приватного партнерства – підприємства, що вирішують соціальні проблеми, отримують пільгове фінансування.

Висновок для України: українські програми підтримки ВПО можуть інтегрувати модель соціальних підприємств із залученням інвесторів та державних субсидій.

Франція застосовує кооперативну модель соціального підприємництва, де громади, університети та громадські організації спільно розвивають соціальні проекти. Особливо ефективною є практика соціальних підприємств для підтримки військових ветеранів.

Приклади успішних ініціатив:

- навчально-виробничі кооперативи – надають професійне навчання та подальше працевлаштування для ветеранів;
- фінансова підтримка від уряду та бізнесу – підприємства, що залучають ветеранів до роботи, отримують податкові пільги;
- громадська підтримка – організація соціальних майстерень та підприємств на рівні місцевих громад.

Висновок для України: українські ініціативи на кшталт «Коханий, я живу!» можуть використовувати модель навчальних майстерень та соціальних кооперативів.

Фінські університети активно співпрацюють із бізнесом у сфері соціального підприємництва, створюючи спільні освітньо-виробничі підприємства.

Ключові аспекти:

- дуальна освіта – студенти працюють у соціальних підприємствах під час навчання;

– навчальні соціальні підприємства – студентські проекти отримують реальне фінансування та можливість стати незалежними підприємствами після завершення навчання;

– співпраця з бізнесом – компанії стають інвесторами та партнерами університетських соціальних підприємств.

Висновок для України: модель дуальної освіти може бути застосована в українських університетах, що підготує студентів до реальної роботи у сфері соціального підприємництва.

Запорізька область, з огляду на її прифронтовий статус, потребує особливих механізмів економічної реабілітації та соціальної інтеграції. На тлі запорізьких університетів вже існують бізнес-інкубатори, які, хоч і орієнтовані переважно на класичне підприємництво, мають потенціал стати осередками розвитку соціальних підприємств.

Академічний бізнес-інкубатор для ветеранів АТО/ООС при Запорізькому національному університеті

Переваги:

- орієнтація на підтримку ветеранів, що сприяє їхній реінтеграції через підприємництво;
- менторська підтримка та доступ до університетських ресурсів.

Недоліки:

- обмежене фінансування та ризик втрати підтримки після завершення навчання;
- вузька цільова аудиторія, що обмежує масштаб проекту.

Бізнес-інкубатор економічного факультету Запорізького національного університету [13].

Переваги:

- надання студентам реальних можливостей для створення власного бізнесу;
- використання університетських ресурсів для навчання та розвитку підприємницьких навичок.

Недоліки:

- відсутність чіткої спеціалізації на соціальних проектах;
- недостатня підтримка у масштабуванні бізнесів після випуску.

Бізнес-інкубатор НУ «Запорізька політехніка».

Переваги:

- можливість створення технічно орієнтованих стартапів у співпраці з промисловими підприємствами регіону;
- розвинена інфраструктура для інноваційних ініціатив.

Недоліки:

- фокус на класичному підприємстві, що може не враховувати соціальні аспекти;
- брак механізмів інтеграції студентів соціальних спеціальностей у проекти.

Тож, інтеграція менторських програм, співпраця з бізнесом та фінансові стимули для соціальних стартапів допоможуть зробити університетські бізнес-інкубатори в Україні реальною платформою для розвитку соціального підприємництва.

Соціальні ініціативи громадських організацій, що діють на території Запоріжжя, що можуть бути дотичними до соціального підприємництва:

1. ГО «НАШІ МРІЇ» забезпечує освітньо-адаптаційну підтримку ветеранів, що сприяє їхній інтеграції у професійне життя після служби. Організація надає консультаційну та інформаційну допомогу, а також створює сталі механізми соціальної реінтеграції через підтримку при вступі до ЗВО, адаптаційні освітні програми та залучення бізнесу до створення робочих місць для військових.

2 «Зміцнення соціальної згуртованості» (Карітас Запоріжжя) – ця ініціатива спрямована на економічну інтеграцію внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Основна мета – створення можливостей для працевлаштування через навчання, мікрогранти та психологічну підтримку. Проект має великий потенціал для розвитку соціальних кооперативів із працевлаштування ВПО [12].

3. «Коханий, я живу!» – ініціатива підтримки дружин загиблих військових, що включає психологічну допомогу, освітні програми та заходи з розвитку особистісного потенціалу. Проект може розширитися до навчально-виробничих майстерень для жінок, які втратили близьких через війну.

4. «Спільно. Соціальні послуги» – спрямований на надання соціальних послуг родинам із дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах. Цей проект можна трансформувати у платформу соціального підприємництва, якщо залучити приватний сектор для підтримки та створення фінансово сталих програм, а на базі університетів започаткувати створення освітніх програм для соціальних працівників, які працюють із вразливими категоріями населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На наш погляд наступні освітні моделі є найбільш ефективними для інтеграції соціального підприємництва у ЗВО України.

1. Двоетапна система навчання: теоретична підготовка та практичний досвід у соціальних підприємствах:

- введення дисциплін з соціального підприємництва у бакалаврські та магістерські програми;

- співпраця з реальними соціальними підприємствами та ГО, де студенти проходять практику або стажування. У Німеччині соціальні підприємства отримують державні пільги за залучення студентів до стажувань у соціальному секторі. Наприклад, ГО «Наші Мрії» вже впроваджує подібну практику, але потрібна систематизація на рівні навчальних програм.

2. Розвиток і розширення університетських бізнес-інкубаторів (що, як правило, діють скоріше як ініціативи певних факультетів). з акцентом на соціальні проекти:

- створення на базі ЗВО платформ для розробки, тестування та реалізації соціальних стартапів студентами;

- включення менторської підтримки з боку підприємств, ГО та представників місцевих орга-

нів влади. Oxford Social Ventures (Оксфордський університет), що підтримує соціальні стартапи студентів через консультації, мікрофінансування та партнерство з великим бізнесом. Наприклад, бізнес-інкубатори при Запорізькому національному університеті та НУ «Запорізька політехніка» вже працюють, але їм бракує соціальної спрямованості.

3. Модель дуальної освіти: спільні програми університетів та соціальних підприємств:

- поєднання академічного навчання з практичною діяльністю у соціальному бізнесі чи НУО;

- можливість отримання подвійних дипломів (наприклад, спеціальність «Соціальна робота» + «Менеджмент соціальних інновацій»). У Фінляндії студенти проходять практику в соціальних підприємствах, що фінансуються державою. Ця модель поки що не реалізована в Україні, але може бути впроваджена через меморандуми про співпрацю між ЗВО та соціальними підприємствами.

4. Інтеграція соціального підприємництва в міждисциплінарні програми:

- запровадження модулів із соціального підприємництва у спеціальності «Економіка», «Соціальна робота», «Менеджмент», «Публічне управління»;

- навчальні проекти, які поєднують різні спеціальності для вирішення реальних соціальних проблем. Університет Гронінгена (Нідерланди) розробив міждисциплінарну програму, де соціальне підприємство є обов'язковим компонентом для всіх гуманітарних спеціальностей. Таку модель можна реалізувати на рівні факультетів, створюючи спільні курси для студентів різних спеціальностей.

5. Онлайн-курси та відкриті освітні ресурси з соціального підприємництва:

- створення навчальних курсів на платформах Coursera, Prometheus, Open University Ukraine;

- впровадження онлайн-моделей наставництва та реєт-то-реєт навчання. Європейські університети співпрацюють із онлайн-платформами для створення курсів із соціального підприємництва, доступних для всіх охочих. Ця практика вже є в українських університетах, але вона масштабуватиметься.

Метою подальших наукових розвідок в цій темі може стати дослідження ефективності існуючих освітніх програм із соціального підприємництва в Україні, розробка більш конкретних алгоритмів співпраці між університетами, громадськими організаціями та бізнесом у рамках бізнес-інкубаторів та розробка методичних рекомендацій для університетів щодо інтеграції соціального підприємництва у реабілітаційні та адаптаційні програми для ветеранів за допомогою державного сектору, ГО та соціально відповідального бізнесу, що вже працює у соціальній сфері.

Соціальне підприємництво має потенціал стати ключовим елементом соціальної та економічної реабілітації України. Інтеграція його у систему освіти дозволить сформувати нове покоління соціальних працівників, здатних не лише реагувати на виклики, а й ініціювати довготривалі зміни.

Список літератури:

1. Запорізька міська рада. У Запоріжжі обговорили перспективи і проблеми соціального підприємництва. 2019. URL: <https://zp.gov.ua/uk/articles/item/4843/u-zaporizhzh-obgovorili-perspektivi-i-problemi-socialnogo-pidpriemnictva>
2. Ковальчук К. В. Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. *Economy and Society*. 2023. (48). С. 1–10.
3. Мазур І. Соціальне проєктування: теоретичні засади та практичне застосування. Київ : Видавництво НАН України, 2020. 240 с.
4. Наумов М. Джерела фінансування соціального підприємництва: проблеми та перспективи. *Економічний вісник*. 2021. № 4. С. 55–73.
5. Мокій А. Державна підтримка соціального підприємництва в Україні: аналітичний огляд. *Соціальна політика*. 2022. № 3. С. 17–32.
6. Салій І. Європейський досвід розвитку соціального підприємництва: перспективи для України. *Науковий журнал «Суспільні трансформації»*. 2021. № 5. С. 88–101.
7. Свєрєда З. Кооперативний рух як історичний аспект соціального підприємництва в Україні. *Український соціологічний журнал*. 2020. № 2. С. 44–61.
8. Bornstein D. How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas. Oxford: Oxford University Press, 2018. 280 p.
9. Dees G. Social Entrepreneurship: A New Approach to Solving Social Problems. New York : Harvard Business Review, 2019. 310 p.
10. European Commission. Social Enterprises and the Social Economy Going Forward. Brussels : European Union, 2021. 200 p.
11. Nicholls A. The Oxford Handbook of Social Entrepreneurship. Oxford: Oxford University Press, 2019. 450 p.
12. Social Enterprise UK. The Future of Social Enterprise. London: SEUK, 2020. 150 p.
13. UNFPA Україна. У Запоріжжі запрацювало соціальне підприємництво «Нове життя». 2021. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/y-zaporizhzh-zapratsiuvalo-socialne-pidpriemnictvo-nove-zhyttia>

References:

1. Zaporizka miska rada. (2019). U Zaporizhzh obhovoryly perspektyvy i problemy sotsialnoho pidpriemnytstva [Prospects and problems of social entrepreneurship discussed in Zaporizhia]. Retrieved from <https://zp.gov.ua/uk/articles/item/4843/u-zaporizhzh-obgovorili-perspektivi-i-problemi-socialnogo-pidpriemnictva> [in Ukrainian]
2. Kovalchuk, K. V. (2023). Sotsialne pidpriemnytstvo v Ukraini: analiz normatyvno-pravovoi bazy ta perspektyvy rozvytku [Social entrepreneurship in Ukraine: analysis of the regulatory framework and development prospects]. *Economy and Society*, (48), 1–10. [in Ukrainian]
3. Mazur, I. (2020). Sotsialne proiektuvannia: teoretychni zasady ta praktychne zastosuvannia [Social Design: Theoretical Principles and Practical Application]. Kyiv: Vydavnytstvo NAN Ukrainy, 240 s. [in Ukrainian]
4. Naumov, M. (2021). Dzhherela finansuvannia sotsialnoho pidpriemnytstva: problemy ta perspektyvy [Sources of financing for social entrepreneurship: problems and prospects]. *Ekonomichnyi visnyk*, 4, 55–73. [in Ukrainian]
5. Mokii, A. (2022). Derzhavna pidtrymka sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini: analitychnyi ohliad [State support for social entrepreneurship in Ukraine: an analytical review]. *Sotsialna polityka*, 3, 17–32.
6. Salii, I. (2021). Yevropeyskyi dosvid rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva: perspektyvy dlia Ukrainy [European experience in the development of social entrepreneurship: prospects for Ukraine]. *Naukovyi zhurnal «Suspilni transformatsii»*, 5, 88–101.
7. Svereda, Z. (2020). Kooperativnyi rukh yak istorychnyi aspekt sotsialnoho pidpriemnytstva v Ukraini [Cooperative movement as a historical aspect of social entrepreneurship in Ukraine]. *Ukrainskyi sotsiolohichnyi zhurnal*, 2, 44–61.
8. Bornstein, D. (2018). How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas. Oxford: Oxford University Press, 280 p.
9. Dees, G. Social Entrepreneurship: A New Approach to Solving Social Problems. New York: Harvard Business Review, 2019. 310 p.
10. European Commission. Social Enterprises and the Social Economy Going Forward. (2021). Brussels : European Union, 200 p.
11. Nicholls, A. (2019). The Oxford Handbook of Social Entrepreneurship. Oxford: Oxford University Press, 450 p.
12. Social Enterprise UK. The Future of Social Enterprise. London: SEUK, 2020. 150 p.
13. UNFPA Ukraina. (2021). U Zaporizhzh zapratsiuvalo sotsialne pidpriemnytstvo “Nove zhyttia”. [Social entrepreneurship “New Life” launched in Zaporizhia]. Retrieved from: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/u-zaporizhzh-zapratsiuvalo-sotsialne-pidpriemnytstvo-nove-zhyttia>

Отримано: 14.08.2025

Рекомендовано: 01.09.2025

Опубліковано: 30.12.2025